

VLADIMÍR LEŠKO – ZLATICA PLAŠIENKOVÁ (eds.):

ACTA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS ŠAFARIKANAE
Studia Philosophica, 2008: **HEGELOVA FENOMENOLÓGIA DUCHA A SÚČAS-
NOSŤ**

Košice: FF UPJŠ v Košiciach a SFZ pri SAV v Bratislave 2008, 260 s.

Najmladšie filozofické pracovisko na Slovensku Katedra filozofie a dejín filozofie Filozofickej fakulty UPJŠ v Košiciach v spolupráci so SFZ pri SAV v Bratislave usporiadali dňa 4. októbra 2007 1. medzinárodnú filozofickú konferenciu **Hegelova Fenomenológia ducha a súčasnosť**. Prvým zborníkom, ktorý bol vydaný na FiF UPJŠ od jej založenia je zborník z uvedenej konferencie, ktorý vyšiel na jeseň 2008 a ktorého editormi sú Vladimír Leško a Zlatica Plašienková. Zborník približuje kľúčové a pre filozofickú obec výnimočné výročie: dvesto rokov od vydania práce Georga Wilhelma Friedricha Hegela *Fenomenológia ducha* (1807), doslova prevratného diela, ktoré pred nás, ako to tvrdil v úvodnej štúdii jeho českého prekladu (1960) M. Sobotka, kladie „množství podnětů, a to jak logicko-historickým způsobem výkladu, který je v ní poprvé aplikován, tak svými rozbory souvislostí mezi vývojem společnosti a společenského vědomí...“ (s. 45)¹ a núti či nabáda nás zamyslieť sa a preniknúť do podstaty zložitej štruktúry Hegelovho myslenia.

Tematicky vyvážený, logicky štruktúrovaný zborník poukazuje na mnohé aspekty štúdia Hegelovho diela *Fenomenológia ducha* optikou dejinnou, ako aj prienikom do vybraných problémov. Vďaka citlivému a zodpovednému prístupu editorov texty jednotlivých autorov na seba logicky nadväzujú a pomáhajú odkrývať čitateľovi rôzne možné prístupy i modality skúmaní Hegelovho diela. Počnúc pútavým vstupom V. Lešku do myslenia geniálneho nemeckého filozofa cez hlavné štúdie kľúčových osobností česko-slovenskej filozofie 20. storočia M. Sobotku a T. Münza nám zborník ponúka 11 referátov autorov z Čiech, Poľska a Slovenska.

V spomínanom vstupe **Príhovor – symfónia filozofického ducha Vladimír Leško** nenásilnou, „vľahujúcou“ prezentáciou diela „veľkého imperátora myslenia“ (s. 13) ilustruje fakt, že práve Hegelovo učenie napriek skeptickým či kritickým hlasom bolo a bude pre filozofiu 19. a 20. storočia „neprekročiteľným duchovným fenoménom“ (s.18), bez ktorého je celkom nemožné filozofovať. Leško vo svojom vstupe upozorňuje na úskalía štúdia *Fenomenologie ducha*: na nemožnosť pochopenia „jedinečnosti a krásy symfónie filozofickej výpovede“ (s. 14) bez dôkladného a náročného štúdia, ktoré si osobitne nemecká špekulatívna filozofia vyžaduje. Seriózna príprava a systematická práca, ktorá musí byť nevyhnutou súčasťou čitateľa pri prenikaní do podstaty textov (aj) Hegela, bola a je symptomatická aj pre tvorbu hlavných referentov konferencie, snád' najväčších znalcov a zároveň aj prekladateľov diela G. W. F. Hegela v Čechách a na Slovensku: Milana Sobotku a Teodora Münza.

Milan Sobotka vo svojom príspevku *Hegelova Fenomenologie ducha a kritika filozofie subjektivity* poukázal okrem iného na fakt, že „Hegelova filozofie není výmysl

¹ Sobotka, M.: Hegelova Fenomenologie. In: Hegel, G. W. F.: *Fenomenologie ducha*. Praha: NČAV 1960.

filozofie, je to skutočnosť ducha vytvorená duchom, dovršení života ducha, ktorý potreboval ke svému uskutočnení prírodu a dejiny, ale ve svém uskutočnení, tj. ve svém sebezpoznaní již není přírodou. Je to „život boží“ (s. 23 – 24). Výnimočný znalec Hegelovej filozofie M. Sobotka pripomína čitateľovi, že práve Hegel je prvým filozofom, ktorý „pochopil človeka na základe otrěsu ze smrti, z nicoty“ (s. 32). Poukazuje na peripetie či míľniky „cesty“ Hegelovho ducha, ktorý na svojej „ceste“ prechádza stanoviskami, na „nichž lidstvo žilo autentičtěji, nebo neautenticky“ (s. 40), v priamej závislosti od toho, či bolo v zhode so svojou bytnosťou, a to buď v zmysle spoločenskom, alebo metafyzickom, pričom je jasné, že pre Hegela sú obe polohy dôležité.

Teodor Münz v texte *Hegelova filozofia náboženstva vo Fenomenológii ducha* upriamuje našu pozornosť na nesporne i dnes veľmi citlivú problematiku: na význam náboženstva reflektovaného na podklade seriózneho filozofického prístupu. T. Münz poukazuje na fakt, že hoci Hegel venoval vo svojej práci *Fenomenológia ducha* len malú časť problematike náboženstva, práve ono, konkrétne „kresťanstvo, a ešte konkrétnejšie protestantizmus, ku ktorému sa hrdo hlásil, malo v jeho filozofii veľký, ak nie podstatný význam“ (s. 53). *Fenomenológia ducha* – pokiaľ ide práve o náboženstvo – je podľa Münza akýmsi úvodným, programovým Hegelovým dielom a v súlade s postupom Hegela od „abstraktného ku konkrétnemu, teda od abstraktného, v ktorom je dialekticky zavinené všetko nasledujúce konkrétne“ (s. 55), aj časť venovaná náboženstvu je symptomaticky „stručná, hutná, veľmi abstraktná“ (s. 55).

František Novosád vo svojej *Hegelovej koncepcii postavenia jednotlivca v modernej spoločnosti* nadviazal na príspevok T. Münza. Hegela prezentuje ako „mysliteľa súvislostí a väzieb“ (s. 63), ktorý sa pokúša „o filozofiu ako integrálne poznanie“ (s. 63). Novosád pripomína Hegelovo stanovisko, že sebauvedomenie modernej spoločnosti sa musí zakladať na osvojení minulosti. V tomto zmysle, ako konštatuje Novosád, „cieľom fenomenológie ducha aj filozofie dejín je anamnesis, rekonštrukcia prejdenej cesty, prisvojenie si minulosti, vyrovnanie sa s ňou“ (s. 65).

Aktuálnosť Hegelovej filozofie, najmä jeho koncepcie pána a raba, zachytil v príspevku *Pán a rab v aktuálnom kontextu* **Stanislav Hubík**. Na podklade názorov G. Deborda a V. Flussera poukázal na skutočnosť, že *Fenomenológia ducha* je textom lineárneho písma, ktorého „svet“ dal „vzniknout dnešnímu aktuálnímu kontextu *Fenomenologie*, tedy světu nepřímé zkušenosti, mnohonásobně zprostředkované spektáklem technických obrazů, které nereprezentují žádnou realitu, nýbrž pojmy textů lineárního písma, vědecké teorie“ (s. 90). Práve Debord a Flusser boli tými autormi, ktorí „otvorili“ problém hľadania nových, aktuálnych podôb „súvzťažnosti“ pána a raba, s ktorými, ako tvrdí Hubík, sa deje čosi zaujímavé: „Nepráce vede na straně jedné jak k likvidaci emaci-pačního potenciálu dialektiky pána a raba, tak k rozvrácení dialektiky moci a práce; na straně druhé však vede nepráce k otevření možnosti vytváření skutečnosti nepřímé zkušenosti a udílení smyslu takto produkované skutečnosti“ (s. 91).

Radosław Kuliniak v štúdiu *Proces stávania predstáv v Hegelovom systéme a predstavy vo filozofii B. Spinozu* (preklad E. Andreánsky) analyzuje predovšetkým Spinozovu *Rozpravu o zdokonaľovaní rozumu a Etiku*. Predstava podľa autora nie je „momentom vyvolaným skrz substanciu ani podmienkou určujúcou možnosť poznania jej atribútov“ (s. 95). Podstatnou sa ukazuje tvorivá úloha predstavivosti, ktorá sa „spája s ustanovením úvodných pravidiel tvorby systému“ (s. 95), konštatuje Kuliniak. Hegela upútali podľa

neho podmienky stávania predstavy, ktoré boli prítomné v Spinozovej koncepcii.

Břetislav Horyna v texte *Protiklad vedomí a jeho prekonání vědou o absolutně* konštatuje, že Hegelovi išlo v jeho tvorbe práve o fenomenológiu ducha, teda vedu o skúsenosti vedomia. To je to, čo môžeme označiť, ako tvrdí Horyna, za „řád fenomenologie ducha, a tento řád stojí a padá s tím, že se v něm ukáže veškeré poznání a jeho imanentně antinomický, rozporuplný charakter jako neplatné, pokud bude chápat to, co poznává, za odlišné od vedomí a vůči vedomí cizí“ (s. 108).

Andrzej J. Noras v príspevku *Pět'desiat rokov po Hegelovej Fenomenológii ducha* (preklad V. Leško) sa zamýšľa na podklade knihy R. Hayma *Hegel a jeho doba* nad významom Hegelovej filozofie, pričom berie do úvahy aj názory Haymových bezprostredných nasledovníkov a ich reakcie na túto kontroverznú (?) prácu. Haym napríklad chápe *Fenomenológiu ducha* ako „palimpsest“ alebo „codex rescriptus“, čo je jednoznačne z dnešného pohľadu možné označiť za dobovo „zakotvené“ vyjadrenie. Noras sa pokúša nájsť a vysvetliť dôvody, ktoré viedli Hayma (i ďalších autorov) k inému, netradičnému pohľadu na Hegelovo dielo.

Štúdia **Vladimíra Leška** *Heidegger a Fenomenológia ducha* poukazuje na jedinečné postavenie Heideggerovho hodnotenia Hegela. Všimá si proces vyrovnávania sa s jeho filozofiou, ktoré sa prelína celým Heideggerovým dielom. Leško zasvätené poukazuje na fakt, že práve Hegel je tým filozofom, ktorý pred Heideggerom najvýznamnejšie obohatil rozhodujúci priestor jeho filozofovania – metafyziku. Najzaujímavejším sa z tohto uhla pohľadu javí komparácia ich názorov (najmä prostredníctvom práce *Bytie a čas*). Leško upozornil na to, že pre Hegela „sa stane určujúcim chápanie *smrt' – práca – dejiny* ako ľudská realita napĺňaná prácou, u Heideggera pôjde o väzbu *smrt' – časovosť – Bytie*“ (s. 135).

Fenomén *Aufklärung* predstavuje nesporne dôležitú oblasť nemeckej filozofickej tradície, konštatuje na úvod príspevku *Osvietenstvo ako filozofický problém – Kant a Hegel* **Lubomír Belás**. Prostredníctvom podrobnej Kantovej reflexie osvietenstva poukazuje Belás na posun v Hegelovom prístupe k tomuto fenoménu v kontexte jeho tvorby, špecificky v diele *Fenomenológia ducha*, ako aj v *Prednáškach k dejinám filozofie*. Základný problém podľa Belása pramení v hľadaní odpovedí na otázku: „Spočívalo ťažisko osvietenstva len v boji proti predsudkom, poverám a omylom? Je jeho vlastnou múdrosťou len plytkosť? Alebo tu išlo a aj ide o niečo iné...“ (s. 176)?

Pozornosť čitateľa upúta aj štúdia **Pavla Tholta** *Jan Patočka: Hegelova Fenomenológia ducha, antickí Labdakovci a osud Európy*. Prepojenie mien Patočku a Hegela bolo počas košickej konferencie často spomínané a hodnotené. Dôležitým sa ukazuje pripomenutie originality prístupu Patočku k interpretácii Hegelovej *Fenomenologie ducha*, ktoré je možné zachytiť na analýzach Patočkových reflexií antických tragédií (najmä *Antigony*). Obaja autori k nim pristupovali z odlišných východísk, všimli si však zhodne podstatu konfliktu medzi starým a novým svetom. U Patočku, ako konštatuje Tholt, sa „idea dejín ako dejín vzbury... transformuje na titánsky motív vzbury proti bohom...“ (s. 193). V dnešnej dobe sa „posúvame ďalej“. Kým, ako píše Tholt, „v minulosti človek pociťoval strach a obavy preto, že nekonal to, o čom na základe tradície ‚vedel‘, že konať má, tak dnes sa obáva najmä toho, že nevie, čo by konať mal“ (s. 198).

Jan Zouhar prezentoval Heglovu filozofiu na podklade tvorby českých autorov (pričom neopomenul spomenúť aj veľký podiel Teodora Münza na preklade textov G. W.

F. Hegela). Štúdiá *Hegelova fenomenologie ducha ve studiích Jaroslava Kudrny* poukazuje na význam osobitého pohľadu českého filozofa, podľa ktorého práve v Hegelovi „vyvrcholil univerzálny historický názor na dejiny a mnoho prvků jeho filozofie vešlo nejen do historiografické metodologie, ale našlo ohlas i v jiných společenských a humanitních vědách“ (s. 207).

Je dialektická metoda vedecká? Trendelenburg a Hegel – to je názov príspevku **Dariusza Bębena** (preklad Pavel Tholt), v ktorom autor komparuje názory A. Trendelenburga (prezentujúceho počas svojho života úsilie o revíziu úloh a cieľov filozofie, ktorý bol označovaný tiež za zástancu ideorealizmu, pričom vystupoval vo svojom diele proti dialektickej metóde) u Hegela. Bęben označuje Trendelenburga za „krotiteľa dialektickej metódy“ (s. 220), všíma si jeho námietky proti Hegelovej koncepcii.

Posledná štúdiá *Metafyzika umu a špekulatívny rozum vo Fenomenológii ducha* autora **Milovana Ješiča** je pokusom prezentovať kritickosť tónu koncipovania prác Hegela. Pre Hegela, ako tvrdí Ješič, je podstatný fakt, že „dejiny filozofie sú zdrojom pre fundovanie vlastnej systémovej filozofie. Jeho filozofia má svoje korene v dejinách filozofie a naopak, len prostredníctvom nich je možné vysvetľovanie systematickej filozofie“ (s. 225). Ješič pripomína Hegelovu požiadavku, ktorú striktno formuloval: „... je načase, aby filozofia bola povýšená na vedu“ (s. 231), pretože len tak má význam jeho teoreticko-filozofické snaženie.

Úroveň predkladaných textov spĺňa najvyššie kritériá, aké môžeme klásť na vedecké práce daného typu. Jediným nedostatkom, ktorý môžeme zborníku vytknúť, sú nepresnosti pri uvádzaní názvov niektorých príspevkov, ktoré nie sú zhodné s názvami uvedenými v Obsahu. Súčasťou vydania zborníka je aj DVD nosič, ktorý vhodne dokresľuje priebeh a atmosféru konferencie a zároveň zachytáva zaujímavú diskusiu, ktorá prebiehala počas rokovania.

Erika Lalíková

Mgr. Erika Lalíková, PhD.
Katedra filozofie a dejín filozofie FiF UK
Šafárikovo nám. 6
818 06 Bratislava 1
SR
e-mail: erika.lalikova@fphil.uniba.sk